

๒

รามยณะลาวในจิตรกรรมฝาผนัง อีสานตอนกลาง¹ The Lao Literature “Rama Story” in Mural : in Isan, Thailand

สำรวจ เย็นเฉื่อย²
Somroay Yenchaury

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบเนื้อหาของวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องรามยณะลาว³ ที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังอีสาน อันมีความสัมพันธ์กันระหว่างสำนวนพระรามชาดกและสำนวนพระลักพระลาม โดยเลือกจิตรกรรมฝาผนังบนลิมของวัดสระบัวแก้ว จังหวัดขอนแก่น และจิตรกรรมฝาผนังบนลิมของวัดป่าไร่ไร่ย์ จังหวัดมหาสารคามเป็นกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบ

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการนำเสนอผลงานวิชาการภาคบรรยายเรื่อง The Lao Literature “Rama Story” in Mural : in Isan, Thailand ใน Third International Conference on Lao Studies โดย Center for Research on Plurality in the Mekong Region (CERP), Thailand และ Center for Lao Studies (CLS), CA USA

² นักวิจัย ศูนย์วิจัยพหุวัฒนธรรมสังคมน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Center for Research on Plurality in the Mekong Region (CERP)
Khon Kaen University E-mail : Thaiphon_yen@hotmail.com

³ รามยณะลาวในบทความนี้หมายถึงวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรเรื่องรามยณะที่ใช้ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย

เจาะจงเนื่องจากเป็นเพียงสองวัดในเขตอีสานตอนกลางที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องรามณะลาว โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนาม นำมาเปรียบเทียบเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหาในวรรณกรรมกับผลงานจิตรกรรมฝาผนัง

ผลการศึกษาพบว่าจิตรกรรมฝาผนังทั้งสองแห่งใช้วรรณกรรมรามณะลาวประเภทลายลักษณ์อักษร ส่วนวน “พระรามชาดก” ไม่ใช่เรื่อง “พระลักพระลาม” ซึ่งช่างเขียนนิยมเขียนบนผนังด้านนอกของสิมนอกจากนั้นการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังในบางผนังแม้จะสอดคล้องกับเนื้อเรื่องแต่ช่างวาดได้เปลี่ยนแปลงภาพเพื่อให้สอดคล้องกับผู้รับสาร (ชาวบ้าน) โดยไม่ได้ยึดเนื้อหาในวรรณกรรมเป็นที่ตั้ง

คำสำคัญ : จิตรกรรมฝาผนัง, พระรามชาดก, พระลักพระลาม, วรรณกรรมอีสาน,

Abstract

This paper is aimed at identifying the work of local literature depicted in the mural paintings on the outside of the sim at two central Isan temples. Both Wat Sa Bua Kaeo in Khon Kaen and Wat Pa Rerai in Mahasarakham depict a local Lao version of the Rama epic. The issue here is whether the literary work depicted is the Phra Ram Chadok or the Phra Lak Phra Lam.

The study includes information from previous research, literature, and field work for a comparative analysis of the literature and the paintings.

The results of the research indicate that at both wats, the story depicted is the Phra Ram Chadok and not the Phra Lak Phra Lam. Even though the two versions of the story are very similar, there are differences in the content that can be seen in the murals.

Key words : Isan Murals, Phra Ram Chadok, Phra Lak Phra Lam, Lao literature,

กิติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบพระคุณศูนย์วิจัยพุทธศึกษาศาสตร์สังคมผู้นำโฆงมหาวิทยาลัยขอนแก่น, มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สันและ Dr.Bonnie Brereton ในการสนับสนุนการศึกษาครั้งนี้

1. Introduction

ในจิตรกรรมฝาผนังอีสาน ปรากฏเรื่องราวที่สำคัญคือ เรื่องราวที่มาจากวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องราวที่มาจากวรรณกรรมพื้นถิ่นอีสานและเรื่องราวที่มาจากวิถีชีวิตชาวบ้าน โดยช่างเขียนวาดจากแรงบันดาลใจที่ได้พบเห็นกิจกรรมจากจินตนาการและจากความรู้สึกของเจ้าอาวาสหรือเจ้าภาพ เนื้อหาส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องสั่งสอนศีลธรรมแสดงเรื่องราวที่เป็นความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ส่วนเรื่องที่เป็นวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นจะเป็นส่วนเสริมเนื้อหาหลัก (สุมาลี เอกชนนิยม,2548)

ในกลุ่มเรื่องราวที่ได้รับแรงบันดาลใจจากวรรณกรรมพื้นบ้าน นับว่าเป็นเรื่องราว ที่มีอิทธิพลต่อช่างเขียนมากเพราะเนื้อเรื่องมีความสนุกสนานจับใจชาวบ้านและแฝงด้วยคติธรรม ชาวอีสานมีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาตั้งนั้นจึงนิยมโยยวรรณกรรมพื้นบ้านให้เป็นนิทานชาดก ดังนั้นวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังอีสานล้วนเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรที่รู้จักกันเป็นอย่างดีเพราะปรากฏตามใบลาน ซึ่งวรรณกรรมที่สำคัญได้แก่สินไซ (ศิลาปี่ซัย) พระรามชาดกหรือพระลักพระลาม สุริวงส์ การะเกดและท้าวปาจิตต์นางอรพิมพ์ (ไพโรจน์ สโมสรและคณะ,2532)

วรรณกรรมเรื่องพระรามของชาวอีสานที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังอีสานนั้นแบ่งออกเป็นสองกลุ่มคือกลุ่มวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องพระรามชาดกหรือพระลักพระลาม และกลุ่มวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกัน ในส่วนกลุ่มที่เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านในปัจจุบันยังมีความสับสนอยู่มากเพราะมีสำนวนที่ปรากฏสองสำนวนคือ พระรามชาดกและพระลักพระลาม ดังนั้นบทความนี้จึง

เป็นการตรวจสอบการส่องทางกันของวรรณกรรมเรื่องรามณะพื้นบ้าน (ซึ่งต่อไปในบทความนี้จะเรียกรามณะลาว) และจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏในภาคอีสานตอนกลาง

2. Research Methodology

การตรวจสอบการส่องทางกันของศิลปะสองแขนงคือวรรณกรรมและจิตรกรรมฝาผนังนี้ ได้ศึกษาจากรามณะลาวซึ่งเป็นวรรณกรรมประเภทลายลักษณ์อักษรที่เกี่ยวข้องจำนวน 2 ส่วนคือ “ส่วนพระรามชาดก” และ “ส่วนพระลักพระลาม” เพื่อตรวจสอบกับเรื่องราวที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังอีสานจำนวน 2 วัดคือ “วัดสระบัวแก้ว” บ้านวังคู อำเภอนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น และ “วัดป่าเรไรย์” บ้านหนองพอก ตำบลคงบัง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจงเนื่องจากเป็นเพียงสองวัดในเขตอีสานตอนกลางที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องรามณะส่วนท้องถิ่น โดยใช้ข้อมูลทั้งจากการเอกสารและข้อมูลภาคสนาม นำมาเปรียบเทียบเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหาระหว่างวรรณกรรมและผลงานจิตรกรรมฝาผนัง และนำเสนอในลักษณะการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analysis Description)

3. Phra Ram Chadok and Phra Lak Phra Lam

3.1 พระรามชาดก : ส่วนหลวงศรีอมรญาณ

พระรามชาดกเป็นวรรณคดีที่พระสงฆ์ทางอีสานใช้สำหรับเทศน์โดยถือว่าเป็นชาดกในพุทธศาสนาเรื่องหนึ่ง พระสารประเสริฐกล่าวถึงความสำคัญของเรื่องพระรามชาดกไว้ในคำนำหนังสือเล่มนี้ว่า หนังสือประเภทนี้คล้ายเรื่องพระเวสสันดรเรื่องพระเจ้าเลียบโลก เรื่องเสียวสวาทและเรื่องสมาสงสาร แต่ที่เลื่อมใสศรัทธากันนั้นคือเรื่องพระรามชาดก เพราะฟังแล้วได้ทั้งบุญทั้งความรู้รอบตัวที่นำมาแทรกไว้เป็นตอนๆ ค่ะเน่าจะเป็นเรื่องที่ประพันธ์ขึ้นราวสัก 200 ปี ล่วงจะก่อนหรือหลังเวียงจันทน์แตกไม่นานนัก

พระรามชาดกจำนวนฉบับนี้เป็นฉบับที่เก็บความจากต้นฉบับเดิม ซึ่งจารึกไว้ในใบลานด้วยตัวอักษรไทยเหนือ หลวงศรีอมรญาณเป็นผู้ถอด เป็นภาษากลาง แต่

ฉบับที่ถอดเป็นตัวอักษรไทยนี้ เป็นเพียงการเก็บความจากต้นฉบับ อักษรไทยเหนือ หลวงศรีอมรญาณ ได้ตัดบางตอนที่พรรณนาป่าดง พรรณนาไม้พรรณนาสัตว์ รวมทั้งตำนานสร้างเมืองเก่า ๆ ที่แทรกอยู่

ความนิยมการนำเรื่องพระรามชาดกมาอ่านส่วนหนึ่งเป็นเพราะเป็นชาดกที่มี อานิสงส์ ดังอ้างไว้ในวรรณกรรมว่า

“ดูราท่านทั้งหลายอันเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา ทั้งคฤหัสถ์และ นักรบทั้งหลาย.....ท่านทั้งหลายจงพากันขีด เขียนปั้นพญารามราชชาดกดวงนี้ไว้ เพื่อให้เป็นชาดก สูงเสียดแก่ศาสนาเป็นที่สักการบูชาแก่คนและผีहांทั้งหลายสืบๆ ไปภายภาคหน้านั้นเถิน มีว่าบุคคะละผู้ใด บ่ได้เขียนเขียนด้วยตนเองดังนั้น จงให้ ขวนขวายหาวัตถุปัจจัยมาจ้างราชบัณฑิตสมณะพราหมณ์เจ้าทั้งหลายขีดเขียนให้แก่ ด้วยตนเองแล อันหนึ่งชื่อว่าไม่ได้สร้างและเขียน บ่ได้จ้างท่านเขียนทั้งนั้นให้ขวนขวาย หาข้าวตอกดอกไม้ธูปเทียนให้ได้สิ่งละห้าช่วยแล้วและไปให้วิสมณพราหมณ์เจ้าทั้งหลาย มาเทศนาแล้วและฟังตำนานนิทานแต่เท่าเท่าเอียงปลาย แล้วก็จัก ได้เกิดเป็นผู้ผู้ดี มีบุญญสมภารอันมากนักแล้วก็จัก ได้ถึงยอดแห่งนิภพานบ่คาดบ่ากันแล้ว”

รามณะเมื่อเข้าอยู่ในประเทศไทยก็ถูกกลืนวัฒนธรรมให้เป็นเรื่องของ พุทธศาสนา ทั้งๆ ที่เดิมเป็นเรื่องในศาสนาพราหมณ์ พระรามเป็นวิษณุอวตาร พระรามชาดกสำนวนนี้พระราม จึงกลายเป็น พระโศริสัตว์ รูปแบบของชาดกใน พุทธศาสนา กล่าวคือ เริ่มต้นด้วยปัจจุบันวัตถุว่า

“ได้สดับอย่างนี้ว่า สมัยหนึ่งของพระพุทธรักษาเจ้า ประทับพระวิหารเชตวัน อันเป็นอารามของเศรษฐีอนาถบิณฑิต จังหวัดสาวัตถี ทรงได้ยื่นคำพระภิกษุทั้งหลาย พรรณสรรเสริญพระรูปคดมแห่งพระองค์ศรีว่า เราตาคดมีผิวพรรณงามในเมื่อมี ขันขันธ์ดานบริสุทธิ์แล้ว ไม่เป็นการอัศจรรย์เหมือนในปางเมื่อกำลังสร้างบารมีใน วิญญาน ครั้นภิกษุทั้งหลายทูลอาราธนา ก็ทรงนำเรื่องพระรามชาดกมาแสดงท่ามกลาง สังฆมณฑล โดยนัยต่อไปนี้”

ตอนจบ ก็ลงท้ายด้วยประชุมชาดกเช่น นิทานชาดกเรื่อง อื่น ๆ โครงร่างของ ตอนต่าง ๆ เนื้อเรื่องแบ่งเป็นขึ้นต้นและขึ้นปลาย ขึ้นต้นมี 20 ผูก คำเนินเรื่องเหมือน สังข์ศิลป์ชัย⁴ ส่วนขึ้นปลายมี 23 ผูก

3.2 พระลักพระลาม : ตำนวนพระอริยานุวัตร

เรื่องพระลัก - พระลาม ตำนวนนี้ ไม่ทราบว่ามีใครเป็นผู้แต่ง แต่เป็นวรรณคดี ที่เก่าแก่มากรื่องหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พระอริยานุวัตร ผู้ชำระต้นฉบับ เรื่องนี้ และได้ประพันธ์กลอนเพิ่มไว้ตอนท้ายเรื่องแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับอายุ ของนิทานเรื่องนี้ว่า

“แม่สมยศร์สัตตนาคนักปราชญ์แต่งรจนาท้าย ได้มาพันกว่าปีสูงเสียดมาแล้ว”

พระอริยานุวัตรได้เรื่องพระลัก - พระลามมาจากวัดเหนือ จังหวัดสกลนคร ต้นฉบับเดิมจารึกบนใบลานด้วยอักษรไทยน้อย ในรูปหนังสือผูกซึ่งนิยมห้อยตามกุฏิวัด หรือตามฝาเรือน และนำอ่านกัน รูปแบบในการแต่งมีลักษณะเป็นนิทานชาดก แต่ ตอนต้นมิได้ดำเนินแบบนิทานในปัญญาชาดกที่เดียวกัน เพราะไม่มีปัจจุบัน และ มูลเหตุในการเล่าเรื่อง แต่ตอนจบมีการประชุมชาดก เช่น นิทานชาดกเรื่อง ๆ กล่าว ก็คือ

อันว่า สีดาแก้ว เมีย มิ่งจอมพระลามปางนั้น

มีอุปงามดั่งสาวสวรรค์ฟ้า เป็นที่ลือชาทำในชมพูพื้นแผ่นดิน

บัดนี้หากแม่นางยอดแก้ว เขียวช้อยไสรศรี พิมพานางเก็งแมนเมืองฟ้า

บบ่าวท้าวเจ้าอ่อนหุลละมานปางนั้น

บัดนี้หากแม่นอนนทียอดธรรมพทุโธเจ้า

อันว่าบาศรีแก้วสีดาได้เป็นแม่ปางนั้น

บัดนี้หากแม่นราหุลเถรเจ้าทงสร้างศาสนา

สังคิப்புพระลามอิงมรณาตปางนั้น

⁴ โครงเรื่องของสังข์ศิลป์ชัยนั้นมีอยู่ว่า ท้าวกุมภกัณฑ์ลักพานางสุมนาง น้องสาวท้าวศราชไป ท้าวศราชจึงให้โอรสทั้งหก ไปตามหานางสุมนางกลับมา โครงเรื่องของพระรามชาดกบนต้นนี้ ทำนองเดียวกัน คือราชนางสวรรค์นางจันทาที่สาว ของพระลักพระลามไป ท้าวศรศร จึงให้พระลักพระลามโอรสไปตามนางจันทาเป็นพี่สาวกลับคืน

บัดนี้หากแม่นสารีบุตรเจ้าคนล้ำโลกคือ
 พระลิขันธ์เจ้าสวยเมืองแทนที่ปางนั้น
 บัดนี้หากแม่นมหาโมคคัลลานะเจ้าฤทธิกำผาบมารนั้นแล้ว

อันว่า ครูททองท้าวเป็นสหายปางก่อน ปางนั้น

บัดนี้หากแม่กัสสปะเถระแท่นเจ้าแห่งสอน ทำสังคายนาแต่ปฐมกาลแล้ว

อันว่า พระลามเกียรดี ลาวลือชาในโลกลปางนั้น

บัดนี้หากแม่นโคดมพุทธเจ้า ทรงสร้างศาสนาเจ้าเอย

พญาฮามมะนาสวนเจ้า ลักเมียพระลามปางนั้น

บัดนี้หากแม่นท้าวทัดโหดฮายปางข้าหน่อพุทโธ

จึงได้ลงไปไหม้อะเวจีหม้อใหญ่ นั้นแล้ว

อันว่า ชาวเมืองพร้อมบริวารทุกแห่ง คือบัณฑิตสัตว์เที่ยงแท้

ฟังแล้วหมั่นคณิง หันท่อน

นอกจากนั้นยังเรียกพระลาม “พระลามหน่อโพธิสัตว์” และพระอินทร์เป็นเทวดา
 ผู้ช่วยพระเอกตลอดเรื่อง เช่นเดียวกับในนิทานชาดกเรื่องอื่นๆ และขณะทีเรื่องดำเนินไป
 มีการแทรกนิทาน อธิบายอดีตตัวละครในลักษณะนี้ก็พบในนิทานปัญญาชาดก

ทางอีสานมีประเพณีอันหนึ่ง คือเมื่อมีคนตาย จะตั้งศพไว้ในบ้านแล้วนิมนต์พระ
 มาสวด 3 วัน 3 คืน เมื่อคนแก่คนเฒ่าฟังพระอภิธรรมจบแล้ว มักจะนำเอาหนังสือ
 ผู้กุมอ่านเช่นเรื่องผาแดงนางไอ่ สิบไซ การะเกษ รวมทั้งเรื่องพระลัก - พระลาม

4. Isan Murals and Lao Literature

4.1 จิตรกรรมฝาผนังวัดสระบัวแก้ว

ประวัติวัด : วัดสระบัวแก้ว ตั้งอยู่บ้านวังคูน ตำบลวังคูน อำเภอนองสองห้อง
 จังหวัดขอนแก่น เดิมสืมประจำหมู่บ้านเป็นสืมน้ำอยู่ที่หนองใต้ ในสมัยพระครู
 วิบูลย์พัฒนานุยุต (หลวงปู่ฝูย) เป็นเจ้าอาวาสได้สร้างสืมบกขึ้นมาแทนโดยนำเอา
 รูปแบบสถาปัตยกรรมมาจากสืมวัดบ้านยาง ตำบลบ้านยาง จังหวัดมหาสารคาม โดย
 มีรูปแบบเป็นสืมทึบที่มีการประยุกต์โดยช่างพื้นบ้าน แบบมีเสารองรับปีกนก แปลน
 รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าจำนวน 3 ห้อง มีประตูทางเข้าด้านเดียวในทิศตะวันออก ด้านข้าง

มีหน้าต่างเล็กๆ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านละ 2 บาน ฐานเป็นรูปเองชันสูง 1 เมตร
รวาบันได้ปั้นทวารบาลรูปสิงห์มออบและประติมากรรมรูปคน ได้รับวิสุงคามสีมา
เมื่อ พ.ศ.2475

ภาพประกอบที่ 1

ลิมวัดสระบัว แก้ว จังหวัดขอนแก่น
หลังการบูรณะของ สยามสมาคม
ในพระบรมราชูปถัมภ์

ภาพประกอบที่ 2

ลิม วัดป่าไร่รัมย์ จังหวัดมหาสารคาม

จิตรกรรมฝาผนังปรากฏทั้งด้านนอกและด้านใน ผนังด้านนอกปรากฏใน
ผนังสี่มทั้งสี่ด้านเขียนเต็มพื้นที่ บริเวณเสาเขียนลวดลายประดับ มีการกำกับภาพด้วย
ตัวอักษรธรรม และอักษรไทย ลิมหลังนี้ได้รับการปรับปรุงสองครั้งคือ ปี พ.ศ. 2540
มีการปรับปรุงโดยวัดและชุมชนซึ่งได้รื้อส่วนหลังคาเดิมออกและสร้างหลังคาแบบ
ศิลปะภาคกลางแทน ต่อมาในปี พ.ศ. 2542 ได้มีการปรับปรุงโดยสยามสมาคมใน
พระบรมราชูปถัมภ์ ด้วยการรื้อหลังคาแบบภาคกลางออกแล้วสร้างหลังคาทรงจั่วซ้อน
มีปีกนกขึ้นมาทดแทนโดยเลียนแบบจากของเก่า จิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้ปรากฏนาม
ช่างแต้มชื่อ จารย์จี จารย์ทองมา จารย์น้อย และจารย์พรมมา (สำนักโบราณคดี
และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 ขอนแก่น,2543)

การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมที่ปรากฏบนผนังลิมวัดสระบัวแก้วในยุคแรก
ปรากฏในงานการศึกษาของไพโรจน์ สโมสรและคณะ (2532) ได้สรุปว่าจิตรกรรม
ฝาผนังด้านนอกลิมวัดสระบัวแก้วนั้นเขียนวรรณกรรมเรื่อง “พระรามชาดก” สอดคล้อง
กับการศึกษาของวิโรฒ ศรีสุโร(2536) ส่วนหนังสือที่ระลึกงานกฐิน มข.38 ซึ่ง

พิมพ์โดยมหาวิทยาลัยขอนแก่น(2538) สรุปว่า ภาพภายนอกสิมวัดสระบัวแก้วเป็นเรื่องพระลักษณะพระราม หรือ พระรามชาดก

การศึกษาในยุคหลังเช่นผลการศึกษาของสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 ขอนแก่น(2543) สรุปว่าผนังด้านนอกของสิมวัดสระบัวแก้วเขียนเรื่องพระลักพระลามซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสุมาลี เอกชนนิยม(2548)⁵ ที่ได้สรุปว่าที่วัดสระบัวแก้ว อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่นช่วงวาดเรื่องพระลักพระลามไว้ที่ผนังด้านนอก รูปทรงขนาดใหญ่และให้สีสดใสสวยงาม

4.2 จิตรกรรมฝาผนังวัดป่าไร่ไร่

ประวัติวัด : วัดป่าไร่ไร่ ตั้งอยู่บ้านหนองพอก ตำบลคงบัง อำเภอนาคู จังหวัดนครราชสีมา ประกาศตั้งวัดเมื่อปี พ.ศ. 2224 เป็นวัดที่มีความเก่าแก่มาก ประชาชนส่วนใหญ่อพยพมาจากเมืองสุวรรณภูมิโดยตั้งเป็นสองชุมชนคือชุมชนบ้านหนองพอก และชุมชนบ้านกระรอก โดยมีการสร้างวัดขึ้นกันทั้งสองหมู่บ้านเพื่อให้ใช้ร่วมกัน

สิมที่ปรากฏในวัดป่าไร่ไร่สร้างโดยดำริของพระครูจันทร์ ศรีรัตนคุณ เจ้าคณะอำเภอในสมัยนั้นและได้รับวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ.2460 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รูปแบบสิมเป็นแบบสิมทึบ แบบมีเสารองรับปีกนก แปลนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าจำนวน 3 ห้อง มีประตูทางเข้าด้านเดียวในทิศตะวันออก ด้านข้างมีหน้าต่างเล็ก ๆ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านละ 2 บาน ราวบันไดขึ้นทวารบาลรูปนาค

จิตรกรรมฝาผนังปรากฏทั้งด้านนอกและด้านใน ผนังด้านนอกปรากฏในผนังสิมทั้งสี่ด้านเขียนเต็มพื้นที่ ปรากฏนามช่างแต้มชื่อช่างสิงห์ วงศ์วาดชาวบ้านคลองจอบ อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย (ประเทศ บังจังกะตา.2541)

การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมที่ปรากฏบนผนังสิมวัดสระบัวแก้วในยุคแรก ปรากฏในงานการศึกษาของ ไพโรจน์ สโมสรและคณะ(2532)ได้สรุปว่าจิตรกรรม

⁵ หนังสือเรื่อง สืบค้นในสิมอีสาน งานศิลป์สองฝั่งโขง เป็นหนังสือที่รับมาจากวิทยานิพนธ์ของสุมาลี เอกชนนิยม ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาทัศนศิลป์:ศิลปสมัยใหม่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ฝาผนังด้านนอกสิมวัดป่าเรไรย์เขียนวรรณกรรมเรื่อง พระรามชาดก แต่แตกต่างจาก ผลการศึกษาของวิโรฒ ศรีสุโร (2536) ที่สรุปว่า ด้านนอกของวัดป่าเรไรย์เขียน เรื่องรามเกียรติ์และพระเวสสันดร

ส่วนงานศึกษาในยุคหลังเช่นผลการศึกษาของสำนัก โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 ขอนแก่น(2543) สรุปว่าผนังด้านนอกของสิมวัดป่าเรไรย์เขียน เรื่องพระลักพระลาม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของประเทศ บังจังกะตา(2541) ที่สรุปว่าผนังด้านทิศเหนือและผนังด้านทิศตะวันออกเขียนเรื่องพระลักพระลาม และ การศึกษาของพิทักษ์ น้อยวังคลัง(2544) สรุปว่า จิตรกรรมฝาผนังวัดป่าเรไรย์ผนัง ด้านนอก ทิศเหนือเขียนเรื่องรามเกียรติ์

การศึกษางานวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่ามีการอ้างชื่อวรรณกรรมที่ปรากฏ ในจิตรกรรมฝาผนังของสิมทั้งสองแห่งหลายชื่อทั้งรามเกียรติ์ พระรามชาดก และ พระลักพระลาม ซึ่งเอกสารมีความขัดแย้งกันทำให้เกิดความสับสน

4.3 การเปรียบเทียบจิตรกรรมฝาผนังอีสานกับวรรณกรรม

เพื่อให้เกิดความชัดเจนในสำนวนที่ใช้ในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง รามณะที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังในเขตอีสานตอนกลาง ผู้เขียนได้นำภาพที่ ช่างเขียนสร้างสรรค์ขึ้นและนำมาเปรียบเทียบกับวรรณกรรมทั้งสองสำนวน ใน บทความนี้ ผู้เขียนจะได้นำเสนอผลการศึกษาตอนสำคัญๆ ดังนี้

4.3.1 ตอนเจ้าลูนู้

ตอนเจ้าลูนู้ไม่ปรากฏภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดป่าเรไรย์ แต่ปรากฏใน จิตรกรรมฝาผนังวัดสระบัวแก้ว โดยปรากฏบนผนังด้านนอกในทิศเหนือ ซึ่งปรากฏ เด็กผู้ชายที่ไม่มีแขนไม่มีขา อยู่ข้าง ๆ กับตัวละครที่กำลังทำนา เมื่อนำภาพตอนนี้ มาเปรียบเทียบกับวรรณกรรมทั้งสองสำนวนพบว่า ตอนที่มีความกล่าวถึงลักษณะ ของเด็กไม่มีแขนไม่มีขามีเฉพาะในสำนวน พระรามชาดก ไม่ปรากฏในสำนวน พระลักพระลามแต่อย่างใด

พระรามชาดกที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับภาพจิตรกรรมฝาผนังในตอนนี้ปรากฏใน พระรามชาดก บัณฑิต ตอนเจ้าลูนู้ ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงทำาวิรุพหผู้ครองเมือง อินทปัตต์ได้บุตรอันเกิดจากนางมกลิกาผู้เป็นมเหสี โดยบุตรที่คลอดออกมาเป็นชาย

แขนขาด้วนแต่มีปัญญาเฉลียวฉลาดมาก ชาวเมืองเรียกว่าเจ้าลุ่มลู่ วันหนึ่งท้าววิรุพ
 หกไปได๋นา พระอินทร์จี้ม้ามณีกาบมาถามซึ่งปรากฏเช่นนี้หลายวันทำให้ท้าววิรุพ
 หกกังวลจึงหาคนมาช่วยแก้ปัญหา ท้าวลุ่มลู่ซึ่งนอนในเปลก็รับอาสาและตอบ
 ปัญหาของพระอินทร์ได้ พระอินทร์จึงขอเจ้าลุ่มลู่ไปให้แถบชุบตัวให้เสียใหม่

จากการเปรียบเทียบจิตรกรรมฝาผนังกับวรรณกรรมในตอนนี้จึงเป็นที่แน่ชัดว่า
 จิตรกรรมฝาผนังวัดสระบัวแก้ว เขียนจิตรกรรมฝาผนังสำนวน พระรามชาดก ไม่ใช่
 สำนวนพระลักพระลามดังภาพประกอบที่ 3

ภาพประกอบที่ 3 ภาพ แสดงตอนนางมลิคามเหสีของท้าววิรุพหกกำลังคลอดลูก
 ซึ่งลูกที่คลอดออกมาไม่มีแขนไม่มีขา ช่างแต้มได้ออกแบบรูปร่างของตัวละคร
 ตามที่เขียนไว้ในวรรณกรรมซึ่งแสดงแขนและขาเพียงสั้น ๆ
 : ผนังด้านนอกทิศเหนือสิมวัดสระบัวแก้ว จังหวัดขอนแก่น

จากตอนเจ้าลุ่มลู่^๓ ยังมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่แสดงต่อเนื่องจากเนื้อหาใน
 วรรณกรรมสำนวน พระรามชาดก เช่นการชุบตัวลุ่มลู่ให้สวยงามและสมบูรณ์โดยแถบ
 ซึ่งช่างเขียนได้แสดงภาพตอนที่ผนังด้านนอกในทิศเหนือของสิมวัดสระบัวแก้ว โดย
 กำหนดตำแหน่งของเมืองแถบไว้ด้านบนสุดของผนัง ซึ่งแทนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิก
 มีพระธาตุ อันแวดล้อมด้วยเหล่าเทวดานางฟ้า ทูตฟ้าและเสาหงษ์ ส่วนการชุบตัว
 เจ้าลุ่มลู่แสดงเป็นภาพเจ้าลุ่มลู่นอนอยู่ในรางที่หลอมด้วยแก้วมรกต ซึ่งภาพตอนนี
 ไม่มีปรากฏในสิมวัดป่าเรไรย์ จังหวัดมหาสารคาม ดังแสดงรายละเอียดตอนนีใน
 ภาพประกอบที่ 4

ภาพประกอบที่ 4 ภาพแสดงการชูปตัวท้าวลุนลู่ให้เหมือนคนปกติและมีความงดงาม มีอิทธิฤทธิ์มาก ใครฆ่าก็ไม่ตายนอกจากผู้วิเศษคำดินสุดท้ายเจ้าลุ่มลู่ลงมาเกิดเป็นลูกของ ท้าววิรุพหกกับนางมลิกาเช่นเดิม โดยมีชื่อว่า ท้าวราพณาสวร : ผนังด้านนอกทิศเหนือสิมวัดสระบัวแก้ว จังหวัดขอนแก่น

นอกจากนี้ตอนที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังที่สืบเนื่องอีกภาพที่ปรากฏ เฉพาะสิมวัดสระบัวแก้วคือ ตอนพระอินทร์มอบธนูให้แก่ท้าวราพณาสวร ซึ่งปรากฏ ในผนังด้านนอกในทิศใต้ ปรากฏรูปพระอินทร์กำลังยื่นธนูให้แก่ท้าวราพณาสวร พร้อม เขียนอักษรภาษาไทยกำกับภาพด้วย ซึ่งภาพนี้เมื่อเทียบกับวรรณกรรมสำนวน พระราม ชาติก พบว่ามีความสอดคล้องและต่อเนื่องจากตอนเจ้าลุนลู่ เนื่องจากเมื่อเจ้าลุนลู่ลงมาเกิดใหม่เป็นลูกของนางมลิกากับท้าววิรุพหกปรากฏมีธนูศิลป์และดาบของ้าวออกมา ด้วย ส่วนในภาพไม่ปรากฏภาพดาบของ้าวปรากฏเพียงธนูเท่านั้น ดังแสดงรายละเอียดในภาพประกอบที่ 5

ภาพประกอบที่ 5 ภาพแสดงพระอินทร์กำลังยื่นธนูให้แก่ท้าวราพณาสวร : ผนังด้านนอกทิศใต้ สิมวัดสระบัวแก้ว จังหวัดขอนแก่น

4.3.2 ตอนท้าวราพณาसारไปครองลงกา

จิตรกรรมฝาผนังวัดสระบัวแก้วปรากฏภาพการย้ายเมืองของท้าวราพณาसार โดยทางเรือ ซึ่งมีเหล่าทหาร นางสนมเต็มลำเรือ มีการเขียนอักษรกำกับภาพกล่าวถึง การไปตั้งเมืองลงกาของท้าวราพณาसार

ในวรรณกรรมสำนวน พระลัก พระลาม นั้นปรากฏชื่อเมือง ลงกา (ไม่ใช่ ลงกา) และไม่มีการย้ายอพยพไปอยู่เมืองใหม่แต่อย่างใดดังความในวรรณกรรมว่า บัดนี้ จักได้เล่าพากพื้นกาลก่อนปางปฐม ตั้งหากเป็นนิทานแต่กาลปฐมเค้า ปากก่อนพุ้นพญาฮาบมะนาสวน พระกึ่งลงกาแก่งสวรรคคเมืองฟ้า นักสนมล้วนบริวารอนันต์เนก นับ โกฎีสั้นเต็มพื้นแกว่งวี

ภาพประกอบที่ 6 ภาพ แสดงการอพยพย้ายเมืองใหม่ของท้าวราพณาसार : ผนังด้านนอกทิศใต้ สิมวัดสระบัวแก้ว จังหวัดขอนแก่น

ตอนท้าวราพณาसारไปครองลงกานี้เป็นตอนที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองสำนวน แต่มีรายละเอียดที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ในสำนวนพระรามชาดก ปรากฏ การครองเมืองลงกา ในบั้นปลาย เนื้อหากล่าวถึงท้าวราพณาसारเมื่อยอมแพ้แก่ พระลักษมณ์พระรามแล้วจึงเบือนหน้าเมืองอินทปัตถ์จึงออกหาเมืองใหม่อยู่โดยเล็ง เกาะลงกาไว้เนื่องจากไม่มีผู้คนอยู่ จึงแต่งสำเภานาวาเป็นกระบวนใหญ่ บรรทุกผู้คน

บริวารข้าของเงินคำ ช่างม้าวัวควายพร้อมด้วยนางจันทา และท้าวพิบพีท้าวอินทสี
ผู้น้องไปด้วยตั้งชื่อเมืองว่า ลงกา

4.3.3 ตอนกำเนิดนางสีดา

ตอนกำเนิดนางสีดา วัตถุประสงค์ที่ผนังสิมด้านนอกในทิศเหนือ ซึ่ง
ปรากฏภาพร่วม⁶ กับตอนนางสีดาแทงพญาราพณาสวร ซึ่งในภาพปรากฏภาพ
พญาราพณาสวรนั่งในปราสาทและภาพนางจันทาอุ้มนางสีดาขึ้นให้ ในมีอนางสีดา
ถือมิดที่จะใช้สำหรับฆ่าพญาราพณาสวร

ด้านล่างปราสาทปรากฏภาพตัวพระจำนวน 2 ตัวพร้อมทหารซึ่งมีแผ่น
กระดานสำหรับใช้ในทางโหราศาสตร์ ซึ่งตัวพระทั้งสองตัว ผู้เขียนสันนิษฐานว่าน่า
จะเป็นท้าวพิบพีและท้าวอินทสี ซึ่งเป็นน้องชายของพญาราพณาสวร ซึ่งสอดคล้อง
กับสำนวนพระรามชาดกที่กล่าวถึง ท้าวพิบพีว่าเป็นเทพบุตรที่พระอินทร์ส่งลงมา
เกิดพร้อมกับคัมภีร์โหราศาสตร์

เมื่อนางจันทาหนีของพญาราพณาสวรฝันว่ามีลูกแก้วลอยมาแต่ฟ้าเวียนวน
ตัวนางสามารถรอบแล้วเข้าไปในท้องครุหนึ่งก็ออกจากท้องเป็นสายรัดพญาราพณาสวร
จนตายแล้วลูกแก้วนั้นก็หายไป คนที่พญาราพณาสวรให้เข้ามาทำนายฝันคือเจ้าอุปราชา
ท้าวพิบพี

ส่วนสำนวนพระลักพระลานั้น คนที่เข้ามาทำนายชะตาเกิดของนางสีดาคือ
พราหมณ์ไม่ชื่อท้าวพิบพี ดังความในวรรณกรรมว่า

เมื่อนั้น พระบาทให้คนพ่อกุมาร กิจจันทันหมอสูฮามาโองกว้าง
ถามดูแจ้งชาดานางเกิดมานั้น บอกให้พราหมณ์ผู้แจ้งจำหมันฮีบทวย
การศึกษาตอนกำเนิดนางสีดาจากรรณกรรมทั้งสองสำนวนเปรียบเทียบกับ
จิตรกรรมฝาผนังวัดป่าเรไร้อยู่แล้ว ภาพในจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏมีความสอดคล้องกับ
สำนวนพระรามชาดกมากที่สุดดังแสดงรายละเอียดในภาพประกอบที่ 7

⁶ ภาพร่วมเป็นลักษณะการวาดภาพการดำเนินเรื่องในตอนเดียวกันหรือหลายตอนก็ได้ ในบริเวณฉากเดียวกัน

ภาพประกอบที่ 7 ภาพร่วม แสดงตอนท้าวพิภพีและท้าวอินทซึ่งเฝ้าพญาราพณาसर เพื่อทำนายฝันนางจันทา และภาพนางจันทาหลังคลอดมีทหารอุ้มนางจันทาให้นางจันทา และนางจันทาส่งนางสีดาให้พญาราพณาसरคอมคตซึ่งนางสีดาถือมิดในมือเพื่อหมายฆ่าพญาราพณาसर : ผนังด้านนอกทิศเหนือสิมวัดป่าเรไรย์ จังหวัดมหาสารคาม

4.3.4 ตอนลอยแพนางสีดา

ตอนลอยแพนางสีดาปรากฏบนผนังสิมของทั้งสองวัดกล่าวคือ สิมวัดสระบัวปรากฏบนผนังสิมด้านนอกในทิศใต้ปรากฏรูปแพแบบมีหลังคา ช่างแถมเขียนภาพนางสีดาอยู่ข้างในแพซึ่งภาพแสดงแพในตำแหน่งการเคลื่อนที่จากจุดที่มีการลอยแพไปจนถึงตำแหน่งที่ฤๅษีรับนางสีดาไปเลี้ยงดู ส่วนสิมวัดป่าเรไรย์ปรากฏบนผนังสิมด้านนอกในทิศเหนือ ปรากฏรูปแพแบบมีหลังคา ช่างแถมเขียนภาพนางสีดาอยู่ข้างในแพ ซึ่งภาพแสดงแพในตำแหน่งการเคลื่อนที่จากจุดที่มีการลอยแพไปจนถึงตำแหน่งที่มีนาคและรูปคนอุ้มนางสีดาออกจากแพ

จากการศึกษาวรรณกรรมทั้งสองสำนวนปรากฏชัดว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้งสองวัดนั้นมีความสอดคล้องกับสำนวน พระรามชาดก มากที่สุด กล่าวคือ ตอนสีดาลอยแพ ตอนอยู่กับฤๅษี เนื้อความโดยย่อกล่าวถึง พญาราพณาसरเมื่อโดนนางสีดา เอมิดแทง จึงเชื่อว่านางเกิดมาเพื่อฆ่าพ่อจริง จึงให้อานางไปลอยแพเสีย ในระหว่างนั้นพระอินทร์จึงเนรมิตสะพาน้อยที่มีปราสาทบรรจุโภชนาหารของทิพย์ให้แก่ นาง สะพานลอยไปในมหาสมุทรจนคราวหนึ่งพญานาคชื่อโอดดาธิดาเล่นน้ำ

อยู่แลเห็นนางไต่ถามทราบเรื่อง จึงมีใจสงสารพาไปช่วงกุ่มของตนในเมืองนาค นางสีดาอยู่เมืองนาคได้ 14-15 ปีจึงลาพญานาคขึ้นสำเภาลอยต่อไปจนถึงเกาะดอนใหญ่ ฤทธิมาพบจึงพาขึ้นไปอยู่ศาลาบนเกาะ ดังแสดงรายละเอียดในภาพประกอบที่ 8-9

ภาพประกอบที่ 8 ภาพแสดงนาคโอดธาธีกาเล่นน้ำอยู่ แลเห็นนางสีดาถูกลอยแพ เมื่อไต่ถามได้ความจึงอุ้มนาคไปอยู่เมืองนาคด้วย ช่างแต่้มแสดงรูปนาคแปลงเป็นคนมาอุ้ม นางสีดาออกมาจากแพซึ่งเป็นสะพานปราสาทที่พระอินทร์เนรมิตให้นางสีดาซึ่งมีลักษณะของการใช้หลักทัศนียวิทยาใช้ในการสร้างรูปร่าง
: ผนังด้านนอกทิศเหนือสิมวัดป่าเรไรย์ จังหวัดมหาสารคาม

ภาพประกอบที่ 9 ภาพแสดง ชายชาวเมืองลงกากลึงผูกแพไม้เพื่อลอยแพนางสีดา ในภาพมีนางจันทา และนางสนมต่างร้องไห้อาลัยนางสีดา แพนมีลักษณะภาพแบบสองมิติมีการตกแต่งสวยงามและข้าวของเครื่องใช้ในแพ : ผนังด้านนอกทิศใต้สิมวัดสระบัวแก้ว จังหวัดขอนแก่น

ส่วน ส่วนนพระลักพระลาม กล่าวถึง “ตอนพญาสั่งให้เอาไปโศด” ซึ่งมีรายละเอียดแตกต่างจากภาพจิตรกรรมฝาผนังของทั้งสองวัด กล่าวคือพญาราพณาสวรสั่งให้เอานางสีดาไปโศด โดยอำมาตย์เอานางไปโศดไว้ในดอกบัวกลางสระน้ำในป่าหิมพานต์ ซึ่งในวรรณกรรมกล่าวถึงตอนนี้ความว่า

เมื่อนั้น เสนาให้ภูธรข้ามหาด	เขาก็ตบแต่งข้างคางคางคะโคน
อุ้มเอานางนาคแก้วกุมารี่ขึ้นชี	ลวดสอดขามแต่เช้าเอาน้อยออกเวียง
เขาก็เอานางขวามสมุทรหลวงน้ำใหญ่	แยงนะทีฟากพุ่มชมภูพื้นฝ้ายไกล
ไปเตียงห้องหิมพานต์สะใหญ่	มีทั้งสะดอกไม้บานบ้างจ้อจี้
เขาก็เอานางไว้ในดอกบัวทอง	สอง จันทร์ส่องแสงใสแจ้ง
แต่นั้น เขาก็เอากันฟ้าคืนมาพะลันฮีบ	ปะละอ่อนน้อยนางไว้ผู้เดียว..

4.3.5 ตอนได้แหวน

การศึกษา “ตอนได้แหวน” พบว่าปรากฏตอนนี้ทั้งในส่วนนพระรามชาดก และพระลักพระลาม ซึ่งมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ส่วนนพระรามชาดกกล่าวถึง “ตอนได้แหวน” ความว่าพญาราพณาสวรเมื่อหลอกล่อพระลักษณพระรามได้แล้วแต่ไม่สามารถอุ้มนางสีดาได้เนื่องจากกายนางร้อนเหมือนไฟจึงเนรมิตหินโง่งนรูปคนมาอุ้มนางสีดาและเหาะจะกลับลงกา ในระหว่างทางพบพญาครุฑซึ่งเป็นสหายของพระราม กางปีกกว้างออกปิดบังแสงอาทิตย์ไว้

ส่วนในส่วนนพระลักพระลาม ปรากฏในตอน พระลักตามพระลามพี่ชาย และตอนฮาบมะนาสวณพาสีดาเหาะหนี ซึ่งเนื้อหากกล่าวถึงนางธรรมิโกธพระลาม ที่ดูถูกนางว่าเป็นแค่ผีสาว นางจึงไม่คุ้มครองนางสีดา ทำให้ฮาบมะนาสวณสามารถอุ้มเอานางสีดาได้โดยง่าย แล้วเหาะไปจนเจอครุฑผู้เป็นสหายพระราม ครุฑรู้เห็นว่าฮาบมะนาสวณลักพานางสีดามาจึงกางปีกกบดบังแสงอาทิตย์เอาไว้ดังความในวรรณกรรมว่า

เมื่อนั้น พญาฮาบก็อดอุ้มเอาแก้วแผ่นผยอง ไปตามลมเวหาล่วงบนมีข้า

ดูเบาเพียงปานสะโนคือนุ่น พญาก็นิรมิตผาสาทตั้ง เกวียนแก้วใส่นาง

จากการศึกษาทั้งสองส่วนพบว่า ความแตกต่างอยู่ที่การอุ้มนางสีดาของพญาราพณาสวรที่แตกต่างกัน กล่าวคือในส่วนนพระรามชาดกคนที่อุ้มนางสีดาได้คือ หินรูปคนที่พญาราพณาสวณเนรมิตส่วนส่วนนพระลักพระลาม ท้าวฮาบมะนาสวณ

เป็นคนอุ้มเอง ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับจิตรกรรมฝาผนังทั้งสองวัดพบว่า ตัวละครที่อุ้มนางสีดาไปพบกับพญาครุฑเป็นหินรูปคนหรือในสำนวนเรียก โหง่นหิน ซึ่งเหมือนกันทั้งสองวัด ดังนั้นภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้งสองวัดจึงสอดคล้องกับสำนวน พระรามชาดก

ภาพประกอบที่ 10 ภาพแสดงตอนพญาราพนาสรวอุ้มนางสีดามาเจอพญาครุฑที่กางปีกกว้างขวางทางเอาไว้ ช่างแต้มสร้างสรรครูปหินโหง่นคล้ายกับตัวพญาราพนาสรวและวาดท้าวราพนาสรวหะตามอยู่ใกล้ ๆ : ผนังด้านนอกทิศใต้สิมวัดป่าเรไรย์ จังหวัดมหาสารคาม

ภาพประกอบที่ 11 ภาพแสดงตอนพญาราพนาสรวอุ้มนางสีดามาเจอพญาครุฑและบริวารโดยวาดตัวโหง่นหินรูปคนมีลักษณะคล้ายทหารของพญาราพนาสรวเป็นผู้อุ้มนางสีดามาสำนวน พระรามชาดก และวาดพญาราพนาสรวหะตามอยู่ข้างหลังไม่ห่าง : ผนังด้านนอกทิศใต้สิมวัดสระบัวแก้ว จังหวัดขอนแก่น

4.3.6 ตอนชีวหาลินชาด

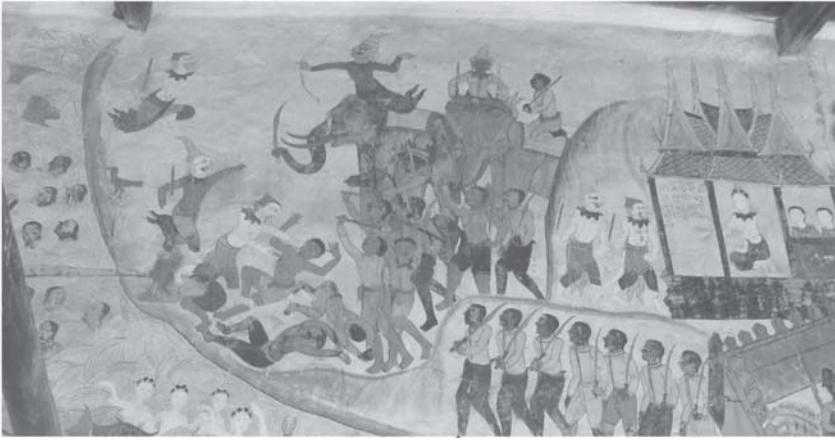
จากการศึกษาสำนวนพระลักพระลามไม่ปรากฏเนื้อเรื่องที่สอดคล้องกับภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนนี้ของลิมทั้งสองแห่ง แต่ตอนชีวหาลินชาดนี้ปรากฏภาพในจิตรกรรมฝาผนังทั้งสองแห่งซึ่งสอดคล้องกับสำนวน พระรามชาดก โดยเนื้อหา กล่าวถึงการทำศึกระหว่างกองทัพพระรามกับกองทัพพญาราพณาสวร ที่ต่างใช้กลยุทธ์ต่างๆ เข้าประหัดประหารกัน ในตอนนี้ขุนชีวหาซึ่งเรียนศิลปศาสตร์กับพญาราพณาสวร ได้ลวงกองทัพพระรามหมายจะทำให้ตกทะเลตาย โดยการเสกคลื่นให้ยาวและใหญ่ ประหนึ่งสะพานข้ามทะเล ซึ่งเหล่าทหารกองทัพพระรามไม่ได้สังเกตจึงโดนพลิกคลื่นและตกทะเลไปก่อนที่หุนละมานจะสังเกตและใช้เท้าถีบจนขุนชีวหาลินชาดตายในที่สุด

การแสดงออกของภาพทั้งสองวัดแสดงออกแบบชื่อ ๆ โดยวาดขุนชีวหาหมอบสูงแลดูคลื่นที่ยาวออกจากปากข้ามไปยังแม่น้ำอีกฝั่งในวัดสระบัวแก้ว ช่างแต้มได้วาดตอนที่มียทหารกำลังข้ามและหุนละมานกำลังพินิจสะพานในอีกฟากของแม่น้ำ ส่วนวัดป่าเรไรย์ช่างแต้มวาดตอนที่ขุนชีวหาพลิกคลื่นให้เหล่าทหารตกลงไปในน้ำ และมีภาพร่วมแสดงหุนละมานข้ามไปรบกับกองทัพของพญาราพณาสวรในเมืองลงกา ดังแสดงรายละเอียดในภาพประกอบที่ 12-13

ภาพประกอบที่ 12 ภาพแสดงขุนเสนาท้าวชีวหาเสกคลื่นใหญ่กว้างสามวาขาดแต่เกาะลงกาโค้งเป็นสะพานไปจนถึงชมพูทวีปเพื่อให้กองทัพพระรามหลงกลเดินข้ามก่อนที่จะพลิกให้ตกลงไปในทะเล ในภาพฝั่งชมพูทวีปหุนละมานสังเกตความคิดปกติของสะพานก่อนที่จะถีบจนลินชาด

: ผนังด้านนอกทิศเหนือลิมวัดสระบัวแก้ว จังหวัดขอนแก่น

ภาพประกอบที่ 13 ภาพแสดงขุนเสนาท้าวชีวหาเสกลิ้นใหญ่กว้างสามวาวยาวแต่เกาะลงกาโค้ง เป็นสะพาน ไปจนถึงชมพูทวีปเพื่อให้กองทัพพระรามหลงกลเดินข้ามก่อนที่จะพลิกให้ตกลงไปในทะเล: ผนังด้านนอกทิศเหนือสิมวัดป่าเรไรย์ จังหวัดมหาสารคาม

4.3.7 ตอนสร้างเมืองกาตี

ตอนนี้กล่าวถึงการสร้างเมืองของสังกัษีและพลีจันทร์สองพี่น้องฝาแฝดผู้เกิดจากพระอาทิตย์กับนางไค(เมียของฤๅษี)ซึ่งออกมาสร้างเมืองของตนเองภายหลังถูกฤๅษีเสียดแทงเรื่องลูกของตนเองกับนางไค ซึ่งภายหลังทั้งสองพี่น้องว่ายน้ำมาตั้งเมืองของตนเอง ในจิตรกรรมฝาผนังปรากฏตอนนี้เฉพาะสิมวัดสระบัวแก้วเท่านั้น โดยปรากฏในผนังด้านนอกในทิศใต้ ภาพแสดงต่อเนื่องจากตอนที่ฤๅษีขว้างลูกทั้งสามคนตกแม่น้ำ ภาพท้าวสังกัษีท้าวพลีจันทร์ว่ายน้ำมาสร้างเมืองและการครองเมืองของทั้งสองคน โดยพญาสังกัษีเป็นเจ้าเมืองและแต่งตั้งให้ท้าวพลีจันทร์เป็นอุปราช ในภาพพญาสังกัษีกำลังว่าราชการมีทหารรับฟัง ส่วนอุปราชพลีจันทร์กำลังสนทนากับเมียอยู่ ด้านข้างของภาพมีการเขียนภาษาไทยกำกับพร้อมบอกชื่อเมืองใหม่ว่า เมืองกาตี รายละเอียดดังแสดงในภาพประกอบที่ 14

ภาพประกอบที่ 14 ภาพแสดงเมืองใหม่ของท้าวสังคิพและท้าวพลีจันทร์
: ผนังด้านนอกที่วัดสิมวัดสระบัวแก้ว จังหวัดขอนแก่น

จากการเปรียบเทียบกับวรรณกรรมพบว่ากำเนิดท้าวสังคิพและพลีจันทร์นี้มีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกัน แต่สำนวนที่บ่งชื่อเมืองใหม่ของท้าวสังคิพและพลีจันทร์ว่า กาสี ซึ่งสอดคล้องกับภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้น ปรากฏเพียงในสำนวน พระรามชาดก เท่านั้น ส่วนในสำนวน พระลักพระลาม ไม่ได้ปรากฏชื่อเมืองเป็นแต่เพียงการบอกชื่อเมืองสังคิพ เท่านั้นดังวรรณกรรมในตอนท้าวพิบูลเมืองความว่า

แต่นั้น มันท้เปี้ยวพะลันแท้แยงเมืองสังคิพ พะลิพูนฮอดท่งกว้างกินเข้าที่นา
เมื่อนั้น พัน ๆ ก้องชาวเมืองสังคิพ เขาก็มาไล่ต้อนควายฮ้ายซัดยง

4.3.8 ตอนปราบนทักษณ์

ตอนนี้กล่าวถึง การปราบนทักษณ์ ซึ่งเป็นผู้มีฤทธิ์เดชในการขึ้นไต่ไปยังผู้ใดผู้นั้นก็จะตาย ในการนี้นางทิพโสตาสาไปปราบโดยการร้ายร้ายช่วยนทักษณ์ เมื่อ นทักษณ์หลงกลและตาย นางจึงมาเล่าเรื่องดังกล่าวให้พญาไอศวรปุของพญาราม เมื่อพญาไอศวรเห็นนางร้ายจึงสำเร็จความใคร่ น้ำอสุจิไหลออกมาไม่ขาดสาย เมื่อนางทิพโสตาเห็นจึงเอาครุมารอง นางหาบครุเดินทางไปชมพู่ทวีปเห็นนางกตตะราช ตาบอดนอนอยู่ นางจึงเทน้ำเหล่านั้นลงในปากนาง

จากการศึกษาภาพเล่าเรื่องในตอนดังกล่าวปรากฏจากวรรณกรรมทั้งสองสำนวนพบว่า ปรากฏเฉพาะในสำนวน พระรามชาดกไม่ปรากฏในสำนวน พระลัก

พระลาม แต่ภาพที่แสดงมีความคิดเพี้ยนไปจากวรรณกรรมกล่าวคือ ในจิตรกรรมฝาผนังวัดสระบัวแก้วปรากฏภาพในด้านนอกทิสได้ ช่างวาดรูปนางทิพโสตกำลังเทน้ำใส่ของลับนางกคคระราชแทนการเทใส่ปากตามวรรณกรรม ส่วนวัดป่าเรไรย์ไม่ปรากฏภาพในตอนนี้

ภาพประกอบที่ 15 ภาพนางทิพโสตกพบนางกคคระราช
: ผนังด้านนอก ทิสได้สีมวัดสระบัวแก้ว จังหวัดขอนแก่น

กรณีการวาดภาพที่มีความเพี้ยนไปจากวรรณกรรมนั้นยังพบอีกหลายตอนเช่น ตอน ต้องหอกโมกขศักดิ์ ที่ทั้งสองสำนวนมีเนื้อหาที่ตรงกัน เล่าเรื่องหุนละมานไปหาต๋วยยาเพื่อมารักษาพญารามราชซึ่งได้แก่ สมุนไพโรที่เขาคันธมาทน์ มูลโคอุสุภราชและหัวหมอนของพญากาลนาถ ซึ่งหุนละมานขอร้องพระอาทิตย์ให้หยุดเดินก่อนเมื่อพระอาทิตย์ไม่ยอม หุนละมานจึงจับท้ายรถพระอาทิตย์ขวางกลับคืนไปในทิศตะวันตก แต่ในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดสระบัวแก้วช่างเขียนไม่ได้วาดพระอาทิตย์ในฐานะของเทพ แต่วาดพระอาทิตย์ในรูปของดวงอาทิตย์ซึ่งแสดงออกอย่างง่ายเพื่อให้ชาวบ้านที่ชมเข้าใจง่าย ส่วนวัดป่าเรไรย์ไม่ปรากฏภาพเขียนในตอนนี้

ภาพประกอบที่ 16 ภาพหุ่นละมานอุทิศพระอาทิตย์: ผนังด้านนอก ทิศตะวันตก
 สิมวัตสระบัวแก้ว จังหวัดขอนแก่น

5. Recommendations

การศึกษาเปรียบเทียบจิตรกรรมฝาผนังในเขตอีสานตอนกลางที่มีภาพจิตรกรรมเรื่องรามณะลาว ซึ่งประกอบด้วยจิตรกรรมฝาผนังวัดสระบัวแก้ว อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่นและจิตรกรรมฝาผนังวัดป่าเรไรย์ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม โดยผ่านวรรณกรรมแบบลายลักษณ์อักษรจำนวน 2 ส่วนวนคือพระรามชาดกและพระลัก พระลาม เพื่อขจัดความสับสนในการศึกษาและใช้ประโยชน์จากมรดกทางวัฒนธรรมประเภทนี้

ข้อค้นพบที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นที่แน่ชัดว่า ส่วนวนเรื่องรามณะลาวที่สอดคล้องกับจิตรกรรมฝาผนังทั้งสองแห่งมากที่สุดคือ ส่วนวนพระรามชาดกฉบับถอดความของพระศรีประเสริฐและหลวงศรีอมรญาณ ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ถอดความจากหนังสือผูก โดยเฉพาะสิมวัตสระบัวแก้วมีความสมบูรณ์ของภาพมากที่สุดซึ่งปรากฏสอดคล้องกับส่วนวน พระรามชาดก ทั้งบนดิน และพระรามชาดกบนปลาย โดยเฉพาะพระรามชาดกบนดิน นั้นเนื้อหามีความสอดคล้องกับ อุดม บัวศรี (2538) ที่

กล่าวถึงนิทานพื้นบ้านของอีสานเรื่อง ท้าวลุนลู หรือ ท้าวสะลุนกุ่น ว่าเรื่องดังกล่าว สอดคล้องกับภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดสระบัวแก้ว

นอกจากนั้นยังพบว่า พระรามชาดก ทั้งสองวัดเขียนไว้ที่ผนังลิมด้านนอก เพ้า้นการวางตำแหน่งของภาพกระจัดกระจายไม่เรียงเป็นตอนแบบจิตรกรรมไทย ประเพณี การแสดงออกของภาพมีทั้งการแสดงภาพที่สอดคล้องกันและแตกต่างกัน ทั้งสองวัด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การสร้างสรรค์ของช่างแต้มในแต่ละแห่ง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของศิริพร จิตะฐาน(2522)ที่กล่าวถึงรูปแบบของการแพร่กระจายนิทาน จากที่หนึ่งไปยังที่หนึ่งว่าเนื้อหาของนิทานจะเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมและยุคสมัย นอกจากนี้การวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังในบางผนังแม้จะสอดคล้องกับเนื้อเรื่องแต่ ช่างวาดได้เปลี่ยนแปลงภาพเพื่อให้สอดคล้องกับผู้รับสาร(ชาวบ้าน) โดยไม่ได้ยึด เนื้อหาในวรรณกรรมเป็นที่ตั้ง

จากการศึกษาครั้งนี้ผู้เขียนสันนิษฐานว่าเรื่องพระรามชาดกนี้น่าจะได้รับความ นิยมมานาน ในจิตรกรรมฝาผนังยุคก่อนการวาดที่วัดสระบัวแก้วและวัดป่าเรไรย์ เนื่องจากการเขียนวรรณกรรมเรื่องนี้จะได้านิสงค์มากดังที่กล่าวในตอนท้ายของ สำนวนพระรามชาดก ว่าหากมีกำลังก็ให้เป็นเจ้าภาพคัดลอก จารึกเรื่องพระราม ชาดกนี้ไว้ในพระพุทธรูปศาสนา หากไม่มีกำลังทรัพย์มากพอก็ให้พึ่งเทศน์เรื่องนี้จะได้ อานิสงค์ถึงพระนิพพาน ในส่วนหลักฐานที่จะสนับสนุนข้อสันนิษฐานที่เป็นภาพถ่าย นั้นหาได้ยากจะมีก็เพียงแต่ข้อเขียนของพระสารประเสริฐที่เขียนในคำนำการพิมพ์ หนังสือพระรามชาดกครั้งแรก(พ.ศ.2476)เรื่องภาพที่จะใช้ประกอบเรื่องพระรามชาดก นี้ว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต ทรงแนะนำเป็นลายพระหัตถ์เรื่องภาพ ประกอบความว่า “รูปภาพนั้นแทนที่จะเขียนภาพคิดขึ้นใหม่ใส่เข้าไป ถ้าภาพ รามเกียรติ์ที่เขาเขียนตามผนังโบสถ์ในเมืองลาวเช่นวัดกลาง¹ หรือวัดเหนือใน เมืองร้อยเอ็ด(ฉันเคยเห็นเอง)และถ่ายจำลองมาลงได้.....” จากลายพระหัตถ์ดังกล่าว แสดงว่าเรื่องพระรามชาดกนี้มีความนิยมเขียนกันในหัวเมืองลาวกันโดยมาก

¹ ปัจจุบันเขียนภาพใหม่ทับภาพเขียนโบราณแล้ว ซึ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังโบราณของสิมวัดกลางนี้สันนิษฐานว่าเขียนขึ้นตั้งแต่ สมัยปลายกรุงศรีอยุธยา

ในการศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาในประเด็นที่ลึกซึ้งเพื่อให้ประโยชน์ในการศึกษา การท่องเที่ยวเช่นการศึกษาการเรียงลำดับเนื้อหาที่สอดคล้องกับวรรณกรรม เพื่อให้ผู้ชมผู้ศึกษาภาพจิตรกรรมทั้งสองแห่งนี้มีความเข้าใจและศึกษาภาพจิตรกรรมให้ดียิ่งขึ้น

ในประเด็นเรื่องรามณะแบบลาวนั้นควรมีการปริวรรตไปลานในกลุ่มเรื่องรามณะลาวเพิ่มเติมเพื่อแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ และมีการศึกษาเปรียบเทียบการแพร่กระจายสู่ศิลปกรรมแขนงอื่น ๆ เช่น ผนังตะลุงอีสาน หมอลำเรื่องต่อกลอน เป็นต้น ทั้งในนิเวศวัฒนธรรมแบบไทอีสานและควรศึกษาข้ามพื้นที่วัฒนธรรมอื่นเช่นการเปรียบเทียบกับจิตรกรรมฝาผนังใน สปป.ลาว และศิลปกรรมแขนงอื่น ๆ ของลาว

6. Reference

- ประเทศ ปัจจกะตา.(2541).จิตรกรรมฝาผนังวัดป่าไร่ไร่ บ้านหนองพอก ตำบลดงบัง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม.ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา(เน้นมนุษยศาสตร์) :มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระสารประเสริฐ,หลวงศรีอมรญาณ.(2507)พระรามชาดก.กรุงเทพฯ:เกษมสุวรรณ.
- พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ.(2518).พระลัก-พระลาม (รามเกียรติ์) ส่วนวนเก่าอีสาน. กรุงเทพฯ:ศึกษิตสยาม.
- พิทักษ์ น้อยวงศ์.(2544).ค่านิยมไตรภูมิในจิตรกรรมฝาผนังอีสาน.คณะศิลปกรรมศาสตร์ :มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ไพโรจน์ สโมสรและคณะ.(2532).จิตรกรรมฝาผนังอีสาน.กรุงเทพฯ:อัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป.
- วิโรฒ ศรีสุโร.(2536).ลิมอีสาน.กรุงเทพฯ:เมฆาเพรส.
- ศิริพร จูตะฐาน.(2522).รามเกียรติ์ : ศึกษาในแง่การแพร่กระจายของนิทาน. ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต.จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี เอกชนนิยม.(2548).สุบแต่้มในลิมอีสาน งานศิลปะสองฝั่งโขง. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มติชน.

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 ขอนแก่น.(2543).**ลิมพินบ้าน
วิหารพินอิน.อุครธานี:วินิจฉัยการพิมพ์.**
อุดม บัวศรี.(2538).**ทำวลุนสู่หรือทำวลสะลูนกูน.หนังสือที่ระลึก กฐิน ม.ข.38.**
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.(เอกสารอัดสำเนา).